

RAQAMLI TRANSFORMATSIYA VOSITASIDA BIZNESNI MOLIVASINI RIVOJLANTIRISH

Toshpo'latov Murodulla Sobirjon o'g'li

TDIU dotsenti v.b., PhD

Annotatsiya

Ushbu tezisdagi raqamli transformatsiyaning biznes moliyasiga ta'siri, zamonaviy texnologiyalar yordamida moliyaviy resurslarni boshqarish samaradorligini oshirish masalalari yoritilgan. Blockchain, sun'iy intellekt va Big Data kabi raqamli vositalarning nazariy asoslari tahlil qilinib, ularning kapital oqimlari shaffofligi, risklarni prognozlash va xarajatlarni optimallashtirishdagi roli ko'rsatilgan. Shuningdek, O'zbekiston tajribasi va xalqaro amaliyot asosida raqamli moliyaviy xizmatlarning muhim mezonlari aniqlangan.

Kalit so'zlar: raqamli transformatsiya, biznes moliyasi, fintech, moliyaviy xizmatlar, blockchain, sun'iy intellekt, Big Data, moliyaviy barqarorlik.

Аннотация

В тезисе раскрыто влияние цифровой трансформации на бизнес-финансы и повышение эффективности управления финансовыми ресурсами с применением современных технологий. Рассмотрены теоретические основы цифровых инструментов, таких как блокчейн, искусственный интеллект и большие данные. Подчеркнута их роль в обеспечении прозрачности капиталов, прогнозировании рисков и оптимизации расходов. Также на основе опыта Узбекистана и международной практики определены ключевые критерии цифровых финансовых услуг.

Ключевые слова: цифровая трансформация, бизнес-финансы, финтех, финансовые услуги, блокчейн, искусственный интеллект, большие данные, финансовая устойчивость.

Abstract

This thesis explores the impact of digital transformation on business finance and the efficiency of managing financial resources through modern technologies. It examines the theoretical foundations of digital tools such as blockchain, artificial intelligence, and big data. The role of these technologies in enhancing capital transparency, risk forecasting, and cost optimization is highlighted. Additionally, the thesis identifies key criteria for digital financial services based on the experience of Uzbekistan and global practices.

Keywords: digital transformation, business finance, fintech, financial services, blockchain, artificial intelligence, big data, financial stability.

Raqamli transformatsiya hozirgi davrda nafaqat texnologik yangilanish, balki biznes moliyasini samarali boshqarishning muhim omili sifatida qaralmoqda. Raqamli texnologiyalar asosida moliyaviy oqimlarni boshqarish, kapital bozorlarida tezkorlikni ta'minlash hamda investitsion jozibadorlikni oshirish imkoniyatlari yuzaga kelmoqda. Masalan, Jahon iqtisodiy forumining (WEF) 2023 yilgi hisobotida qayd etilishicha, raqamli iqtisodiyot global YAIMning 15 foizini tashkil etmoqda va bu ko'rsatkich har

yili o'rtacha 7 foizga ortib bormoqda¹. Shu bois, biznes moliyasini raqamli transformatsiya vositasida rivojlantirish dolzarb ilmiy-amaliy masalalardan biridir. Bundan tashqari, xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, raqamli moliya infratuzilmasining rivojlanishi investitsiyalar oqimini jalb etishda muhim rol o'ynaydi. Masalan, McKinsey tadqiqotlariga ko'ra, raqamli moliyaviy texnologiyalar (fintech) rivojlanayotgan davlatlarda iqtisodiy samaradorlikni 20–30 foizga oshirish salohiyatiga ega². Bu esa biznes subyektlarining kapital aylanish tezligini oshirish, likvidlikni yaxshilash va investitsion qarorlarni optimallashtirishda bevosita ko'maklashadi.

O'zbekiston misolida ham so'nggi yillarda raqamli transformatsiya jarayonlari tez sur'atlar bilan amalga oshirilmoqda. Xususan, "Raqamli O'zbekiston – 2030"³ dasturi doirasida moliya sektorida elektron to'lovlar hajmi 2019 yildagi 26 trln so'mdan 2023 yilda 110 trln so'mdan oshdi⁴. Bu esa biznes moliyasini boshqarishda raqamli texnologiyalarning tobora muhim vositaga aylanayotganidan dalolat beradi. Biroq, mavjud yutuqlarga qaramay, raqamli moliyaviy xizmatlarning yetarli darajada keng joriy qilinmaganligi, kiberxavfsizlik tahdidlari va inson kapitalining raqamli ko'nikmalar bilan yetarlicha ta'minlanmaganligi kabi muammolar mavjud. Shu sababli, biznes moliyasini samarali rivojlantirish uchun raqamli transformatsiyaning institutsional va huquqiy asoslarini yanada mustahkamlash lozim.

Xalqaro adabiyotlarda raqamli transformatsiyaning biznes moliyasiga ta'siri keng ko'lamda tahlil qilingan. Masalan, Brynjolfsson va McAfee (2017) asarlarida raqamli texnologiyalarni iqtisodiy samaradorlikni oshirishning asosiy omili sifatida talqin qilgan. Deloitte (2022) hisobotida esa, korxonalarda raqamli moliya tizimini joriy etish operatsion xarajatlarni 25–30 foizgacha kamaytirishi qayd etilgan. Jahon banki ma'lumotlariga ko'ra, raqamli moliyaviy xizmatlar rivojlangan davlatlarda moliyaviy inklyuziya darajasini 90 foizga yetkazgan bo'lsa, rivojlanayotgan mamlakatlarda bu ko'rsatkich hali 55 foizdan oshmagan. Demak, raqamli transformatsiya biznes moliyasi barqarorligini ta'minlashda ham global miqyosda, ham milliy darajada ustuvor masaladir.

Milliy tajriba nuqtayi nazaridan qaralganda, O'zbekistonda elektron tijorat hajmi 2020 yildagi 3 trln so'mdan 2023 yilda 14 trln so'mga yetdi. Bu esa ichki bozorda raqamli moliya xizmatlariga talabning ortib borayotganini ko'rsatadi. Shuningdek, Markaziy bank statistikalarida qayd etilishicha, 2023 yilda elektron to'lovlar soni 2 mlrd tranzaksiyadan oshdi. O'zbekiston tajribasida ham fintech kompaniyalarning soni 2018 yildagi 5 tadan 2023 yilda 27 taga yetgani kuzatilmoqda. Bu esa milliy biznes muhitida raqamli moliyaviy xizmatlar segmentining jadal rivojlanayotganini ko'rsatadi. Shu bilan birga, xalqaro va milliy tajribalarni qiyosiy o'rganish, biznes

¹ World Bank. Digital Economy for Development Report // Washington, DC. – 2022. – P. 1–120

² McKinsey & Company. Fintech in Emerging Markets // New York. – 2021. – P. 1–72

³ PwC. Global Fintech Report. – London. – 2022. – P. 1–70

⁴ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 05-oktyabr PF-6079-son "“Raqamli O'zbekiston — 2030” strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida” Farmoni <https://lex.uz/ru/docs/-5030957>

moliyasini rivojlantirishda raqamli transformatsiyaning institutsional mexanizmlarini yanada chuqurlashtirish zarurligini ko'rsatmoqda.

Raqamli transformatsiya jarayonlari iqtisodiy tizimlarda innovatsion dinamika va strukturaviy moslashuvni kuchaytirib, ishlab chiqarishning qo'shimcha qiymat yaratish mexanizmlarini tubdan o'zgartirmoqda. Bunda elektron tijorat, moliyaviy texnologiyalar (fintech), blokcheyn asosidagi hisob-kitob tizimlari hamda bulutli xizmatlar kabi omillar markaziy o'rin tutib, iqtisodiyotning barcha sektorlariga chuqur kirib bormoqda. Ayniqsa, kichik va o'rta biznes uchun raqamli transformatsiya xarajatlarni kamaytirish, bozorga tezkor chiqish va mijozlar bilan to'g'ridan-to'g'ri aloqalarni o'rnatish imkoniyatini yaratmoqda, biroq bu jarayon raqobatning keskinlashuvi va texnologik nomutanosibliklarni ham keltirib chiqarmoqda. Davlat boshqaruvi sohasida esa raqamli transformatsiya ochiq ma'lumotlar bazasi, elektron hukumat va onlayn xizmatlarning rivojlanishi orqali shaffoflik va samaradorlikni oshirishga xizmat qilmoqda, ammo korrupsiya xavflarini to'liq bartaraf eta olmaydi. Shu nuqtai nazardan, ijtimoiy-iqtisodiy siyosat faqat texnologik modernizatsiyaga qaratilmasdan, balki raqamli savodxonlikni oshirish, ijtimoiy adolatni ta'minlash va raqamli tafovutni qisqartirishga ham yo'naltirilishi kerak. Agar davlat va xususiy sektor hamkorligi to'g'ri yo'lga qo'yilsa, raqamli transformatsiya iqtisodiy o'sishning yangi manbalarini shakllantiradi va mehnat bozorida yangi kasb va malakalar paydo bo'lishiga sabab bo'ladi. Demakki, raqamli iqtisodiyot faqat texnologik yangilanish emas, balki ijtimoiy-iqtisodiy tizimlarning kompleks qayta qurilishi sifatida qaralishi lozim.

1-jadval

Raqamli transformatsiya va biznes moliyasining nazariy bog'liqligi¹

Raqamli texnologiya	Biznes moliyasiga ta'siri	Natijasi
Blockchain	Moliyaviy shaffoflik	Investorlarda ishonch ortadi
Sun'iy intellekt	Risklarni prognozlash	Samarali qaror qabul qilish
Big Data	Moliyaviy tahlil	Xarajatlarni optimallashtirish

Raqamli transformatsiya biznes moliyasida nafaqat texnologik qulayliklarni joriy etish, balki moliyaviy resurslardan samarali foydalanishning nazariy asoslarini ham tubdan o'zgartirib, kapital oqimlarining shaffofligi va barqarorligini ta'minlaydi. Masalan, blockchain texnologiyasi tranzaksiyalarni nazorat qilish va qayd etishda ishonchli mexanizm sifatida moliyaviy shaffoflikni kuchaytiradi, natijada investorlarning xatti-harakatlarida xavfga moyillik kamayadi va ularning ishonchi ortadi. Shu bilan birga, sun'iy intellekt tizimlari risklarni prognozlash hamda kutilmagan moliyaviy yo'qotishlarni minimallashtirish imkonini berib, qaror qabul qilish jarayonini an'anaviy statistik usullardan ko'ra ancha samarali va tezkor qiladi. Shuningdek, Big Data texnologiyalari moliyaviy tahlil jarayonini kengaytirib, xarajatlar strukturasi va rentabellik darajasini chuqur o'rganishga sharoit yaratadi, bu

¹ Muallif ishlanmasi

esa korxonalarda moliyaviy oqimlarni optimallashtirishga va uzoq muddatli strategik rejalashtirishni takomillashtirishga xizmat qiladi. Demak, raqamli transformatsiya nazariy jihatdan biznes moliyasini faqat qo'llab-quvvatlovchi vosita emas, balki uni sifat jihatdan yangi bosqichga olib chiqadigan kompleks mexanizm sifatida qaralishi zarur.

2-jadval

Raqamli moliyaviy xizmatlarning nazariy mezonlari¹

Mezoni	Ta'rifi	Ahamiyati
Tezkorlik	To'lovlarni real vaqt rejimida amalga oshirish	Biznes likvidligini oshiradi
Shaffoflik	Operatsiyalarning ochiqligi	Investorlarni jalb etadi
Qamrov kengligi	Moliyaviy inklyuziya	KOB subyektlarini qo'llab-quvvatlaydi

Raqamli moliyaviy xizmatlarning nazariy mezonlari, jumladan, tezkorlik, shaffoflik va qamrov kengligi, biznes moliyasining barqaror rivojlanishi uchun asosiy konseptual yo'nalishlarni belgilaydi. Birinchidan, tezkorlik mezoni to'lovlarni real vaqt rejimida amalga oshirish imkonini berib, naqd pul aylanishini jadallashtiradi, bu esa o'z navbatida biznesning joriy likvidlik darajasini oshirish orqali qisqa muddatli moliyaviy barqarorlikni mustahkamlaydi. Ikkinchidan, shaffoflik mezoni operatsiyalarning ochiqligini ta'minlagani sababli moliyaviy oqimlar ustidan nazorat mexanizmlarini kuchaytiradi va investorlar ishonchini shakllantirib, kapital jalb etish jarayonini samarali qiladi. Uchinchidan, qamrov kengligi moliyaviy inklyuziyani ta'minlash orqali, ayniqsa kichik va o'rta biznes subyektlari uchun yangi imkoniyatlarni ochib beradi, natijada iqtisodiy tizimda inklyuziv o'sish mexanizmlari shakllanadi. Demak, raqamli moliyaviy xizmatlarning ushbu nazariy mezonlari ularni nafaqat texnologik yangilik sifatida, balki makroiqtisodiy barqarorlik va moliyaviy inklyuziya konsepsiyasining ajralmas qismi sifatida talqin qilish imkonini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. World Bank. Digital Economy for Development Report // Washington, DC. – 2022. – P. 1–120
2. McKinsey & Company. Fintech in Emerging Markets // New York. – 2021. – P. 1–72
3. PwC. Global Fintech Report. – London. – 2022. – P. 1–70
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 05-oktyabr PF-6079-son ““Raqamli O'zbekiston — 2030” strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida” Farmoni <https://lex.uz/ru/docs/-5030957>

¹ Muallif ishlanmasi